

інформаційного дублювання, варіювати зміст. Наприклад, у початковій школі тему “Людина в мистецтві” можна інтерпретувати як: “Світ дитинства”, “Я і школа”, використовуючи для її розкриття матеріал, близький і доступний молодшим школярам: дитячі пісні, різнохарактерні музичні мініатюри, репродукції із зображенням дітей та їх оточення, фоторепродукції сучасників, створені власноруч автопортрети або портрети друзів, невеликі прозові та віршовані твори про ровесників тощо. В основній школі тема “Людина в мистецтві” може бути репрезентована у контексті мистецьких образів, що характеризують яскравих особистостей, їхню взаємодію з іншими; палітру людських якостей, учинків тощо. Адже у підлітковому віці відбувається інтенсивне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей, формуються перші переконання. А твори мистецтва за умов їх порівняння і проведення аналогій між засобами виразності якнайкраще можуть допомогти у вирішенні цих завдань виховання, особливо поліхудожнього.

Таким чином, при узгодженні змісту навчання в єдиному тематичному просторі спільні теми допомагають сформувати в учнів поліхудожні якості: художнє сприймання, яке передбачає емоційний відгук на твори різних видів мистецтва, розуміння специфіки втілення спорідненого образно-емоційного змісту залежно від мови того чи іншого виду мистецтва. Як результат – у них формується цілісний художній світогляд, відбувається виховання естетичних почуттів.

Література:

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи [1-4 класи.]. – К.: Початкова школа, 2006. – 420 с.
2. Світова художня культура /Укл. О.П.Щолокова, Л.М.Ващенко. – К.: ІЗМН, 1997. – 48 с.
3. Художньо-естетичний цикл: програми для загальноосвітніх навчальних закладів [5-11 кл.]. – К.: Перун, 2005. – 233 с.

В. П. Горпинюк

КОМУНІКАТИВНА ЕТИКА ЯК ФОРМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВА МІЖ БАТЬКАМИ І ДІТЬМИ

Комунікативна (дискурсивна) етика є важливим соціокультурним явищем, що виявляє сутність людини. Передбачає суб’єкт-суб’єктний зв’язок і визнання людини суверенною особистістю. Складові комунікативної етики – комунікативна дія і дискурс. Під комунікативною дією розуміють мовлення, обмін інформацією (без додаткової рефлексії). Завдяки їй комуніканти мають змогу ступити за межі стереотипних уявлень, заснованих на цілераціональності. Комунікативна дія – засіб етичного діалогу, котрий постає у вищій формі як етичний дискурс (Ю. Габермас, М. Рідель, В. Фукс). Дискурс – форма колективної рефлексії і реконструкція проблематичних припущень, які виявляються, обговорюються або відхиляються у процесі аргументованої діяльності. Це – засіб соціалізації, освіти, виховання у школі та сім’ї. Дискурс спонукає людей до взаємного визнання: висловлювання іншого усвідомлюються, рефлексуються, інтерпретуються, уточнюються,

приймаються або заперечуються. Завдяки відкритості комунікації твердження кожного перевіряються на істинність чи хибність (К.О. Апел, Ю. Габермас, А. Єрмоленко, Б. Марков й ін.). Через зворотний зв'язок у дискурсі, обмін інформацією, цінностями інша людина сприймається як партнер, з котрим потрібно порозумітися (Л. Озадовська). Українські дослідники пристають на думку Ю. Габермаса, що дискурс є практикою комунікативних відносин для досягнення соціальної (сімейної) згоди. У процесі інтерсуб'єктивного, вільного й аргументованого дискурсу випрацьовуються етичні норми, які стають регулятивними принципами поведінки комунікантів. Відтак особистість бере собі за обов'язок дотримуватися “власних” норм і нести відповідальність за їх виконання (К.О. Апел). Тож комунікативну (дискурсивну) етику ще називають етикою відповідальності, за якої твориться нова форма раціональності в суб'єкт-суб'єктній взаємодії – комунікативної раціональності (Л. Ситниченко). Сформовані в процесі сімейного дискурсу морально-етичні норми, ціннісні орієнтації стають принципами поведінки членів сім'ї, котрі добровільно покладають на себе відповідальність за їх виконання. Етичний дискурс дає змогу спільно обґрунтувати правила сімейної життєдіяльності. Завдяки відкритому представленню своїх позицій члени сім'ї досягають взаєморозуміння. Відтак долається моральна криза у вихованні дитини, батьки і діти не вдаються до нерозумної затятості – форми неконструктивної взаємодії. У дискурсі, на думку дослідників, кожен вільний дотримуватися своїх переконань, позицій та визнає таке право за іншими, засвідчуючи свою гідність через визнання гідності співрозмовника.

Батьки змушені почасти вчиняти психологічне насильство задля подолання підліткової упертості – форми поведінки, зумовленої хибним мотивом дитини самоутвердитися будь-яким способом серед однокласників та в молодіжному середовищі, а також через несприйняття дорослими насаджуваних учнівській молоді морального нігілізму й егоїзму. Наразі спостерігається намагання батьків вирішувати конфліктні ситуації (конфлікти) через свідоме й несвідоме (пряме й опосередковане) застосування психологічних чинників насильства (меншою мірою у демократичних сім'ях, більшою – у консервативних). Однак насильство у сім'ї доцільно розглядати передусім з інтерсуб'єктивних позицій, тобто не як внутрішньосімейний конфлікт, а як наслідок дисфункції інтерсуб'єктивних відносин членів сім'ї. До появи насильства над дитиною призводить порушення комунікативного процесу в сім'ї. Культура пред'явлення дитині вимог і заборон передбачає уникання батьками імперативних форм у її вихованні та оптимальну організацію батьківсько-дитячої взаємодії через звернення до комунікативної етики – сімейного етичного дискурсу.

Засобами комунікативної етики мінімізується виникнення і розгортання у сім'ї суперечливої, проблемної, кризової і конфліктної ситуацій та деструктивного конфлікту. Зокрема, через 1) відкритість “Я” кожного члена сім'ї, 2) залученість до комунікації, 3) причетність дитини до справ сім'ї, 4) запобігання появі негативних чинників у взаємодії членів сім'ї, 5) плекання сімейного оптимізму, життєствердного світовідчуття, 6) блокування

негативного у відносинах батьків і дитини. Практика комунікативної етики уможлиблює: 1) усталення у свідомості батьків високого соціального й правового становища сім'ї та матеріалізації у сімейній поведінці і почуттях членів сім'ї солідарності, моральної схильності до “буття–у–сім'ї”, а не “буття–для–себе”, соціальної справедливості; 2) розуміння батьками і дітьми, що завдяки застосуванню комунікативної етики сім'я здатна дієво покращити стан своєї моралі, запобігати насильницьким учинкам одних членів сім'ї стосовно інших; 3) усвідомлення батьками і дітьми а) активного неприйняття насильства у сім'ї, б) позитивного сенсу запобігання насильницькій поведінці, в) своєї причетності до творення добродійної реальності сім'ї; 4) розуміння батьками і дітьми синергійних чинників мотивації сімейного “Ми” до гуманних взаємин, перехід від стану раціонального діяча – мораліста-критика чи демагога до стану раціональної сімейної (спільної) дії – етичної протидії загрозам психічному здоров'ю, моральним цінностям сім'ї і її членів. За наявності етичного дискурсу між батьками і дитиною без примусу останньої ухвалюються взаємоузгоджені рішення, твориться рефлексивна раціональність сім'ї з огляду на інтереси і потреби її членів. Відносини між батьками і дитиною ґрунтуються передусім на морально-етичних переконаннях та відповідальності один перед одним.

Учасники процесів комунікативної дії і дискурсу взаємоприспосовуються один до одного через дотримання норм використання мовних засобів, за відмови від маніпулятивної тактики спілкування. Комуніканти чинять відповідно до принципів: 1) узгодженості (когерентності) у спілкуванні; 2) кооперування; 3) симетричної комунікації.

Батьки покликані створювати сприятливе комунікативне середовище для спілкування з дитиною у формі комунікативної дії і дискурсу: дотримуватися розсудливого тону; не перебивати мову дитини; не ставити за провини дитині її хибну поведінку й не змушувати визнати себе винною; керувати собою й бути владним над ситуацією; не намагатися підбити під свою руку волю дитини; не дозволяти собі розпалитися гнівом; не зацитькувати дитину, не вчиняти їй допит; звільна посуватися до мети дискурсу; не позбавляти дитину людської гідності, бути прихильним до неї; не збивати дитину на помилку в її міркуваннях; допомагати дитині доводити до пугтя свою думку; не намагатися дійти згоди чи обопільних висновків одним нападом; щиро висловлювати свої погляди.

Отже, до психологічного насильства у середовищі сім'ї на загал призводить порушення інтерсуб'єктивних відносин у батьківсько-дитячій взаємодії. Потреби, мотиви, поведінка і вчинки є почасти для батьків “річчю у собі”. “Річчю для них” вони стануть у процесі пізнання життєвіту дитини засобами комунікативної етики. Сутність батьківсько-дитячої взаємодії за допомогою засобів комунікативної етики – готовність і здатність конструктивно спілкуватися, бути почутим і почути іншого, адекватно розуміти себе й іншого.